

The Similarities of Sadegh Chubak' Naturalism with Schopenhauer's Views

Leila Fallahiyeh¹ , MohammadReza Salehi Mazandarani^{2*} , and Ghodrat Ghasemipour³

1. M.A. Graduate in Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. E-mail: leila.fl2424@gmail.com
2. Corresponding Author, Associate Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. E-mail: mo.salehi@scu.ac.ir
3. Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. E-mail: gh.ghasemi@scu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 01/11/2022

Received in revised form:
09/05/2023

Accepted: 21/05/2023

Keywords:

Naturalism,
Sadegh Chubak,
Schopenhauer,
Will,
Determinism.

ABSTRACT

The alignment and similarity between Chubak's deterministic approach to naturalism—based on human submission to natural and social forces—and Schopenhauer's theories about human will and suffering represent a significant issue that literary research seeks to explore. Schopenhauer asserts that the deterministic laws of nature have a self-contradictory effect, which he calls the He highlights the similarities between the actions of nature and humans, grounded in the identity of human will and temperament. Schopenhauer believes that humans are trapped in endless failure and suffering, a theme also evident in Chubak's works. We examined these parallels using a descriptive and analytical method. The findings of this research demonstrate a clear similarity between Schopenhauer's perspective and the doctrine of naturalism. Thus, the naturalistic framework in Chubak's works aligns with Schopenhauer's view that nature and its disasters manifest human captivity to the will. Social oppression, rooted in selfish motivations, reflects the internal conflict of human will. Humans lack the will to resolve these constraints and are bound by stimuli and instincts, which inevitably lead to failure, with death as the only ultimate end.

Cite this article: Fallahiyeh, L., Salehi Mazandarani, M., Ghasemipour, G. (2025). The Similarities of Sadegh Chubak' Naturalism with Schopenhauer's Views. *Research in Narrative Literature*, 14 (2), 177-195.

© The Author(s).

DOI: 10.22126/rp.2023.8456.1694

Publisher: Razi University

Extended Abstract

Introduction:

Schopenhauer's reflections on the "will" and human suffering closely parallel Chubak's naturalism. In Chubak's stories, humans are depicted as powerless, lacking free will, and dominated by natural and social forces that continually oppress them. Sadeqh Chubak is a prominent figure in modern Iranian fiction. What distinguishes him is his unique style and vivid imagery, particularly his dedication to naturalism. In his works, natural and social determinism take precedence over biological determinism. Hence, he depicts humans as trapped between natural and social forces, a key point for comparing his themes with Schopenhauer's theories. The goal is not to prove or disprove Schopenhauer but to explore common ground between his ideas and Chubak's naturalism. This study demonstrates how applying Schopenhauer's views to Chubak's notable works, as a major naturalistic writer, allows for a new interpretation. While Schopenhauer's influence on Chubak cannot be confirmed, analyzing his theories in light of Chubak's determinism opens a path to uncover deeper meanings in his stories.

Methodology:

This descriptive-analytical study seeks to explore the shared elements between the views of Schopenhauer, a Western philosopher, and the literary school of naturalism. It also investigates how a new interpretation grounded in naturalistic principles can be achieved by applying Schopenhauer's views to Chubak's works. Initially, Schopenhauer's thoughts and naturalist principles are outlined. Then, by examining their parallels, the alignment of deterministic patterns in Chubak's major stories with Schopenhauer's ideas is demonstrated. Notably, no prior independent research has examined this comparison, distinguishing the present study from other works on Chubak.

Results and Discussion:

In naturalism, natural determinism acts as a force that confines individuals. From a Schopenhauerian perspective, this is evident in Chubak's stories through destructive elements such as rain, storms, and earthquakes, which serve solely to impose suffering. Their recurrence elevates these elements to symbolic image clusters. One such cluster, the "doll," represents humans as wax or clay figures, highlighting Chubak's visual style and his depiction of characters as powerless to change their fate. In his stories, nature and society jointly exploit individuals, a phenomenon Schopenhauer attributes to the identical will shared by humans and nature. The foundation of social subjugation is selfishness, which is often evident in Chubak's portrayal of women and vulnerable individuals. The symbols of "Cage" and "chain" are recurring symbols in Chubak's naturalist texts.

The story titled "The Cage" metaphorically captures social determinism, illustrating the dominance of oppressors over the weak. Humans appear as puppets, confined by deterministic conditions and their own intense will, ultimately leading to failure. This failure deepens their awareness of death, which is often preferred to their forced existence. In Schopenhauer's pessimistic worldview, life is filled with endless suffering and this is a theme frequently

reflected in Chubak's fiction. His characters lack free will, often addicted, and act on instinct. They are ruled by external and internal forces and bound to a sorrowful, predetermined fate. Similarly, they argue that all human actions are driven by a chain of motives. He also viewed love as a mere sexual impulse a deception of the will, which is a concept echoed in Chubak's characters. Schopenhauer believed that nature embodies the will to live; therefore, humans too are subject to this natural determinism. In Chubak's fiction, the will to life triggers selfishness, leading to inner conflict, oppression, and competition for dominance.

Conclusion:

According to Chubak's naturalistic outlook, which is grounded in environmental and social determinism, humans are puppets acting out predetermined roles. Their fate, after enduring suffering, culminates in death, a theme reflected repeatedly through imagery of death in his works. Similarly, Schopenhauer argued that all natural forces are expressions of a single blind will, manifesting through deterministic laws. Recurrent images of "rains," "storms," and "earthquakes" in Chubak's stories embody this concept. Human beings visibly demonstrate the negation of the will through acts of oppression and the domination of the weak, resulting in unfulfilled lives symbolized by chains and cages. The parallel between natural phenomena and human actions reflects the shared essence of will in both. Caught between external and internal determinisms, Chubak's characters are driven by instinct and addiction, with their desires remaining unfulfilled due to the conflict between longing and will. The intensity of this longing, as a deception of the will to live, leads to suffering so profound that death becomes the only escape. Although there is no definitive evidence of Schopenhauer's direct influence on Chubak, strong conceptual parallels between the philosopher's theories and Chubak's thematic frameworks are clearly evident.

Ethical Considerations

This research involved no human or animal subjects and required no ethical clearance.

Funding

This study received no external funding and was carried out at the authors' personal expense.

Conflict of interest

None declared.

هم خوانی‌های ناتورالیسم صادق چوبک با دیدگاه‌های شوپنهاور

لیلا فلاحیه^۱ | محمدرضا صالحی مازندرانی^۲ | قدرت قاسمی پور^۳

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: Leila.fl2424@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: mo.salehi@scu.ac.ir
۳. استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: gh.ghasemi@scu.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۲۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۲/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۳۱

واژه‌های کلیدی:

ناتورالیسم،

صادق چوبک،

شوپنهاور،

اراده،

جبر.

هم‌سویی و مشابهت رویکرد جبری ناتورالیسم صادق چوبک مبنی بر تسلیم بودن انسان مقابل نیروهای طبیعی و اجتماعی با نظریات شوپنهاور درباره اراده و رنج‌های انسان، مهم‌ترین موضوعی است که این پژوهش ادبی در پی تبیین و آشکار کردن آن است. شوپنهاور مدعی است قوانین جبری طبیعت در تمام صور آن، جلوه‌ای کور و خودستیزانه دارد که در رفتار انسان نیز با محرک خودخواهی پیوند می‌یابد و به شکل ظلم و انقیاد بروز می‌کند. او این نیروی کور را «اراده» می‌نامد و شباهت میان کنش‌های طبیعت و انسان را مبتنی بر این همانی اراده در انسان و طبیعت می‌داند. به باور شوپنهاور انسان در بند محرک‌ها و فاقد اراده است و به سبب شدت اراده‌ورزی در ناکامی و رنج قرار دارد؛ اندیشه‌ای که در بن‌مایه‌های داستانی آثار چوبک نیز سایه افکنده است. یافته‌های این پژوهش بیانگر وجود شباهت میان آرای شوپنهاور و مکتب ناتورالیسم و هم‌سویی الگوهای ناتورالیستی در آثار برجسته چوبک با آرای شوپنهاور است که طبیعت و بلایای آن را می‌توان نمود اسارت انسان در نیروی کور دانست و ظلم و اسارت‌های اجتماعی نیز تجلی تضاد اراده در خودش است و انسان عروسکی در کشاکش این دو جبر و در بند محرک‌هاست و پایانی جز ناکامی و مرگ ندارد.

استناد: فلاحیه، لیلا؛ صالحی مازندرانی، محمدرضا؛ قاسمی پور، قدرت (۱۴۰۴). هم‌خوانی‌های ناتورالیسم صادق چوبک با دیدگاه‌های شوپنهاور.

پژوهشنامه ادبیات داستانی، ۱۴ (۲)، ۱۷۷-۱۹۵.

حق مؤلف © نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/rp.2023.8456.1694

۱. پیشگفتار

شوپنهاور^۱ (۱۸۶۰-۱۷۸۸) فیلسوف مهم غربی و صاحب اثر ارزشمند جهان هم‌چون اراده و تصور، به طور گسترده تأثیر فراوانی بر نویسندگان و نظریه‌پردازان پس از خود در قرون نوزدهم و بیستم داشته است. نظریه مهم او، یعنی «اراده»، برگرفته از نظریه کانت^۲ مبنی بر درک پدیداری جهان است؛ با این تفاوت که شوپنهاور «شیء فی نفسه» را قابل شناخت می‌داند که خودستیز و بی‌بنیاد است و در فعالیت کور طبیعت و انسان جلوه‌گر می‌شود. نظریه شوپنهاور با این ادعا که انسان به عنوان پدیدار اراده در بند قوانینی است، ضد اختیارگرایی محسوب می‌شود؛ او هم‌چنین، قوانین جبری طبیعت را جلوه‌گری اراده حیات می‌داند و در این باور است که اراده به دلیل تعارض با خودش، متمایل‌کننده انسان به خودخواهی است؛ پس به انسان در اجتماع ظلم می‌شود و به استثمار کسانی درمی‌آید که برای تأیید اراده خود، اراده دیگران را به حاشیه می‌کشانند. این فیلسوف وجود رنج را نتیجه تعارض میان خواست انسان و اراده می‌داند که پایانی جز یأس و شر ندارد.

تفکرات شوپنهاور درباره «اراده» و رنج‌های انسان، با اصول مکتب ناتورالیسم^۳ مشابهت‌های زیادی دارد؛ چنان‌که، ناتورالیست‌ها انسان را ناکام و فاقد اراده که مقهور نیروهای طبیعی و اجتماعی است و همواره به او ظلم می‌شود، وصف می‌کنند.

صادق چوبک از نویسندگانی است که تأثیر و اهمیت فراوانی در تکوین ادبیات داستانی^۴ معاصر ایران دارد و از دلایل مهم تمایز او با دیگر نویسندگان، تفاوت در نحوه بیان و زبان تصویری‌اش با اهتمام به مکتب ناتورالیسم است. در پژوهش حاضر سه اثر از این نویسنده با عناوین *انتری که لوطیش مرده بود*، *خیمه شب‌بازی* و *سنگ صبور* به این منظور برای بررسی و تحلیل بر اساس آرای شوپنهاور درباره مفهوم «اراده» برگزیده شده‌اند که اوج نگرش مسلط ناتورالیستی بر اندیشه‌های وی را آشکار می‌سازند که تکرار نمادین برخی مفاهیم ناتورالیستی در آن‌ها، سبب برجسته شدن و ایجاد لایه دومی از معنا شده است که نوعی وحدت ناتورالیستی نیز دارند؛ چنان‌که، میرعابدینی نیز عقیده دارد که «در دو مجموعه داستان چراغ آخر و روز اول قبر، کمتر اثری از غنای تصویری و محتوای ناتورالیستی داستان‌های نخستین نویسنده دیده می‌شود و پرگویی‌های شعاری، جای زاویه دید تازه خیمه شب‌بازی

1. Schopenhauer

2. Kant

3. Naturalism

4. Fiction

را گرفته است.» (میرعابدینی، ۱۳۹۹: ۴۴۷) نکته مهم دیگر این است که جبر طبیعی و اجتماعی در داستان‌های ناتورالیستی چوبک جبر زیست‌شناختی شده است؛ بدین ترتیب، انسان را در کشاکش در نیروی طبیعی و اجتماعی به تصویر می‌کشد که در این پژوهش عامل مهمی برای تطبیق درون‌مایه‌های آثار صادق چوبک با نظریات شوپنهاور فراهم می‌کند. هدف نگارندگان به هیچ‌وجه اثبات یا رد کردن نظریات شوپنهاور نیست. مقصود اصلی این پژوهش پاسخ به این سؤال است که نقاط اشتراک دیدگاه‌های شوپنهاور با ناتورالیسم چوبک چیست و در پی یافتن این نکته است که چگونه با تطبیق دیدگاه‌های شوپنهاور در داستان‌های برجسته ناتورالیستی چوبک، از نویسندگان مطرح ناتورالیستی در ایران، می‌شود خوانش تازه‌ای را که مبتنی بر اصول ناتورالیستی نیز هست، ارائه کرد؛ گرچه نمی‌توان اثرپذیری مستقیم یا غیر مستقیم چوبک از شوپنهاور را اثبات کرد، اما بررسی و تحلیل نظریات شوپنهاور با رویکرد جبری داستان‌های چوبک راه را در تحلیل تازه‌ای از مفاهیم پنهان در ورای مفاهیم موجود در داستان‌های چوبک می‌گشاید.

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

این پژوهش در پی پاسخ به این سؤال است که نقاط اشتراک دیدگاه شوپنهاور، فیلسوف و متفکر غربی، با مکتب ادبی ناتورالیسم چیست و در پی یافتن این نکته است که چگونه با تطبیق دیدگاه‌های شوپنهاور در داستان‌های ناتورالیستی چوبک، از نویسندگان مطرح ناتورالیستی در ایران، می‌شود خوانش تازه‌ای را که مبتنی بر اصول ناتورالیستی نیز هست، ارائه کرد؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی که تاکنون درباره تطبیق و هم‌سویی نظریات آرتور شوپنهاور با نویسندگان و شاعران نوشته شده است، اغلب به ملال و راه‌های گریز از آن نظر داشته است و به همین دلیل بیش‌تر مربوط به انطباق نظریات شوپنهاور با عارفان و مضامین عرفانی بوده است که در این رهگذر می‌توان به مقاله «مقایسه میان رویکرد شوپنهاور و مولانا در باب رهایی از درد و رنج» از مونا میرجلیلی مهنا و سیدابوالقاسم حسینی (۱۳۹۷)، اشاره کرد که در شماره دوازدهم فصلنامه الهیات هنر به چاپ رسیده است و در آن پژوهشگر به شباهت‌ها و تفاوت‌های رویکرد شوپنهاور و مولانا درباره رنج و راه‌های رهایی از آن پرداخته است. هم‌چنین است مقاله «رویکرد تطبیقی-تحلیلی ملال و گریز از آن در اندیشه سنایی و شوپنهاور» از مصطفی خورسندی شیرغان و محمد بهنام‌فر (۱۳۹۱)، شماره هفت، ادبیات

عرفانی دانشگاه الزهرا که با رویکردی تطبیقی به بررسی نگرش سنایی و شوپنهاور درباره راه‌های گریز از ملال پرداخته است. پژوهش دیگر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد است با عنوان بررسی مقایسه‌ای نظرات خیام و شوپنهاور در باب معنای زندگی از زهرا رمضانلو (۱۳۹۰) که در دانشگاه علامه طباطبائی دفاع شده و با تحلیل و بررسی تفکر خیام و شوپنهاور در مواجهه با پوچی برای معنابخشی به زندگی، راه-حل‌های متفاوت هر کدام که یکی لذت‌گرایی و دیگری لذت‌گریزی و زهد است را بیان کرده است. هم‌چنین نویسندگان زیادی که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به پاتریک گاردینر^۱ (۱۳۹۳)، برایان مگی^۲ (۱۳۹۹)، جولیان یانگ^۳ (۱۳۹۹) و کریستوفر جانوی^۴ (۱۳۹۵) اشاره کرد، در کتاب‌هایی با عنوان شوپنهاور به شرح و تحلیل آرای این فیلسوف آلمانی پرداخته‌اند.

کتاب‌های مهمی نیز درباره نقد محتوایی داستان‌های ادبیات معاصر نوشته شده است که به سبک و شیوه داستان‌نویسی چوبک نیز پرداخته‌اند؛ از جمله، قصه‌نویسی از رضا براهنی (۱۳۶۸)، صدسال داستان‌نویسی از حسن میرعابدینی (۱۳۸۰)، یاد صادق چوبک از علی دهباشی (۱۳۸۰) و نقد آثار چوبک از عبدالعلی دستغب (۱۳۵۳) که به ماهیت ناتورالیستی و درون‌مایه داستان‌های چوبک اشاره شده است و در کتاب مکتب‌های ادبی از رضا سید حسینی (۱۳۸۷) نیز به ذکر اشاره‌وار درباره تأثیرپذیری مکتب ادبی ناتورالیسم از شوپنهاور پرداخته شده است. هم‌چنین مقاله «متن‌پژوهی ادبی داستان‌های صادق چوبک با رویکرد به کاربرد عناصر تکراری انسان و جهان» (۱۳۹۹) از عباس‌علی حلاجی و محمد تقوی در پژوهشنامه ادبیات داستانی دانشگاه رازی موتیف‌های محتوایی داستان‌های چوبک را بررسی کرده‌است؛ اما تاکنون پژوهش مستقلی درباره هم‌سویی و تطبیق نظریات شوپنهاور با الگوهای ناتورالیستی در آثار صادق چوبک انجام نشده است که این مسأله، نقطه تمایز این پژوهش با دیگر پژوهش‌های مرتبط با چوبک است.

۳-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی در پی پاسخ به پرسش‌هایی است که پیش از این بیان شد. به این صورت که در ابتدا آرای شوپنهاور و اصول مکتب ناتورالیسم ذکر شده است و سپس با تحلیل

1. Patrick Gardiner

2. Bryan Magee

3. Julian Young

4. Christopher Janaway

مشابهت‌های آن‌ها هم‌سویی الگوهای جبری ناتورالیستی آثار برجسته چوبک را با دیدگاه‌های شوپنهاور تبیین و آشکار ساختیم که این امر سبب خوانشی جدید از آثار ناتورالیستی چوبک شده است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۲-۱. شوپنهاور، نظریه اراده و جبراندیشی

وسعت یأس و بدبینی گسترش‌یافته از سال ۱۸۴۸ که حاصل نوعی تحوّل فکری همراه با دگرگونی‌های اقتصادی و سیاسی در سراسر اروپا بود، سبب شد خوش‌بینی‌ها جای‌شان را به بدبینی بدهند و فلسفه شوپنهاور مقبولیت عام یابد. از سال ۱۸۵۰ به بعد این متفکر به عنوان بزرگ‌ترین فیلسوف قرن شناخته شد و در این زمان بود که «اندیشه‌های او پاسخ خوبی برای اندیشه‌مندانی بود که با رشد علمی زمان همسو شده بودند اما هنوز برای تبیین حقایق با روش علمی مردّد بودند.» (مگی، ۵۶۱: ۱۳۹۹)

اگرچه تعدادی از نظریه‌پردازان و فیلسوفان پس از شوپنهاور بخشی از نظریاتش که مأخوذ از فلسفه شرقی بود را نقد کردند؛ مانند نیچه^۱ که در کتاب *زایش تراژدی* از نظریه سرکوب اراده انتقاد می‌کند. (نیچه، ۱۳۹۹: ۵۱) اما دیدگاه او عکس آرای شوپنهاور نیست. هم‌چنین بر خلاف لوکاک^۲ که شوپنهاور را مخالف نبرد طبقاتی و خردگرای می‌دانست، مارکسیست^۳‌های غیرسنتی مانند هورکهایمر^۴ تأثیر فراوانی از او پذیرفتند. (جانوی، ۱۳۹۵: ۳۷۶) با این وجود، نگارندگان به هیچ‌وجه به دنبال اثبات یا نقد آرای شوپنهاور نیستند و تنها با نگاهی گذرا به منتقدان شوپنهاور، به شرح آرای او و سپس بررسی و تحلیل آن با ناتورالیسم چوبک پرداخته‌اند.

نظریه مهم شوپنهاور، یعنی «اراده»، از اندیشه کانت مبنی بر پدیداری درک کردن جهان سرچشمه گرفته است که بر مبنای آن جهان نمود است نه شیء فی‌نفسه و شیء فی‌نفسه غیرقابل شناخت و «برابر با ایده افلاطونی» است. (یانگ، ۱۳۹۹: ۴۴) شوپنهاور بر خلاف کانت، شیء فی‌نفسه را نه تنها قابل شناخت، بلکه معادل «اراده» می‌دانست و اراده را به هستی همه موجودات به ویژه هستی فی‌نفسه بدن می‌دهد و هسته درونی کل هستی می‌داند که در فعالیت کور طبیعت و رفتار آگاهانه انسان نیز پدیدار می‌شود. (شوپنهاور، ۱۴۰۰: ۱۲۰) از منظر او نیروهای طبیعی پدیدارهای بی‌واسطه اراده هستند که بی‌بنیاد و کورند. او واقعیت جهان را اراده می‌دانست و از آن‌جا که بدن انسان نیز اراده است، پس شیء

1. Nietzsche

2. Lucacs

3. Marxist

4. Horkheimer

فی نفسه از درون قابل شناخت است و در نتیجه، ماهیت اشیاء اراده است؛ به عبارتی، «جهان همان تصوّر است و هر چیز در جهان عینی سازی اراده است و او جهان آلی را جلوه‌ای از اراده می‌داند» (گاردینر، ۱۳۹۳: ۵۲)

شوپنهاور اراده را شرّ می‌داند و بر این اساس نزاع، ستیزه و رقابت برای برتری در همه جای طبیعت حاصل ناسازگاری اراده با خودش است که در تعارض انسان‌ها با هم‌دیگر نیز پدیدار می‌شود. (شوپنهاور، ۱۴۰۰: ۳۲۷)

نظریه اراده ضد اختیارگرایی است و نشان می‌دهد «اراده انسان به شکلی که در تصمیم‌ها و خواست‌های او تجلّی یافته، آزاد نیست.» (جانوی، ۱۳۹۵: ۱۳۸). پس شوپنهاور آزادی را در انسان نفی می‌کند و آن را وابسته به محرک‌ها می‌سازد.

رانه جنسی، آشوب و ملال در باور شوپنهاور از مهم‌ترین محرک‌ها هستند. در مورد رانه جنسی، او ذکر می‌کند که طبیعت، اراده حیات را عینیت می‌بخشد و افراد را در بند نیروهای کوری می‌کشد. بدین ترتیب، او عشق را به غریزه جنسی و اراده حیات مرتبط می‌کند.

این فیلسوف میل انسان برای دست یافتن به خواسته‌هایش را نیز فریب اراده می‌داند و باور دارد امیال آدمی هرگز ارضا نمی‌شود؛ بنابراین تعارض میان میل انسان و برآورده نشدن آن به درد و یأس می‌انجامد و به همین دلیل است که مفهوم «رنج»، مضمون اصلی فلسفه شوپنهاور است. (همان: ۲۵)

در باور شوپنهاور، «خودخواهی» یکی دیگر از مهم‌ترین محرک‌های انسانی و همراه با رذایلی چون شهوت، خودپسندی، حرص و طمع و ظلم اجتماعی می‌باشد و می‌گوید: «انسان گرگ انسان است» (همان: ۱۶۲). این فیلسوف معتقد است انسان به صورت پدیداری در میان دیگر ابژه‌ها به صورت مضاعف از خود آگاه می‌شود. پس اولویت حفظ ذات خود در برابر دیگر ابژه‌ها، ستمکاری و ظلم - های اجتماعی را سبب می‌شود.

در باور شوپنهاور محرک دیگر، «ملال» است که برانگیزاننده میل در انسان است. «ملال در فلسفه او نتیجه نبود هرگونه انگیزه و تجلّی پوچی و بی‌ارزشی هستی است که خود نتیجه خرسندی موقت است.» (گاردینر، ۱۳۹۳: ۱۷۸) شوپنهاور برای رهایی از ملال دو راه حل پیشنهاد می‌کند: ژرف‌اندیشی هنری و دیگر، انکار خواست زندگی. به عقیده او فرزنانگان با مجاهدت به ورای مطالبات اراده حیات می‌رسند و به غرایز خود چیره می‌شوند. اما در هر نسل تعداد کمی این شیوه زندگی را انتخاب می‌کنند.

۳. آثار برجسته ناتورالیستی چوبک و نظریه «اراده» شوپنهاور

شخصیت‌های داستانی در آثار ناتورالیستی چوبک تحت سیطره نیروهای بیرونی و درونی قرار دارند و قدرت‌رهایی از آن‌ها را نیز ندارند؛ پس سرنوشتی محتوم و سراسر رنج دارند و اسیر جبر طبیعی و اجتماعی، از طبقات پایین جامعه هستند و در محیطی سرشار از فساد و سردرگمی تنها به ارضای امیال خود می‌اندیشند. موازی با این نگرش جبری، شوپنهاور نیز آزادی را یک مفهوم سلبی می‌دانست نه ایجابی و عقیده داشت که زنجیره‌ای از محرک‌ها تمام اعمال انسان را معین می‌کنند؛ پس انسان در اراده خود آزاد نیست. اراده، ما را هم چون عروسکی خیمه‌شب‌بازی تکان داده، با ما همان می‌کند که می‌خواهد؛ رانه‌ای کور که تنها به حفظ نظام اصولی خود می‌اندیشد.

شوپنهاور معتقد است طبیعت اراده حیات را عینیت می‌بخشد؛ پس انسان نیز تحت اسارت جبر طبیعی است. شخصیت‌ها در رمان‌های ناتورالیستی چوبک نیز اسیر جبر طبیعت و زیست‌محیطی هستند و چون اراده حیات، میل به خودخواهی را در انسان‌ها برمی‌انگیزاند که حاصل تعارض درونی با خودش است، ظلم و رقابت برای برتری‌جویی را پدید می‌آورد.

در آثار شوپنهاور اولین بار بود که عشق به صورت یک نیاز جنسی و فریب اراده مطرح که این نگاه با رفتار شخصیت‌های داستان‌های ناتورالیستی چوبک بر اساس میل و غریزه شباهت دارد که در پی ناکامی رنجور می‌مانند. ملال نیز زمانی رخ می‌دهد که به ارضای موقت دست یافته‌اند؛ پس شخصیت‌ها با بازگشت دوباره به نیرنگ‌های اراده، زندگی یأس‌آور و سراسر خواست‌های سرکوب‌شده و فلاکت‌بار خود را ادامه می‌دهند.

طبقات پایین و آسیب‌پذیر جامعه نیز که در آثار ناتورالیستی چوبک توصیف می‌شوند، عروسک‌هایی هستند که فاقد اراده می‌باشند و تحت اسارت جبر طبیعت و اجتماع - که هر دو گونه جبر در اصل همان اسارت اراده است - قرار گرفته‌اند و براین اساس، با تحلیل و بررسی الگوهای ناتورالیستی چوبک در سه اثر برجسته او بر اساس آرای شوپنهاور به وجود شباهت و چگونگی آن میان دو نگرش پرداخته‌ایم.

۳-۱. جبر طبیعت

کارکرد مهم ناتورالیستی پدیده‌های طبیعی در داستان‌های چوبک به غیر از فضاسازی، اسارت انسان در جبر زیست‌محیطی است. با نگاهی شوپنهاوری، جبری را که در داستان‌های ناتورالیستی چوبک با پدیده‌های طبیعی توصیف می‌شود، می‌توان جلوه‌ای از نیروی کوری دانست که شوپنهاور از آن به

عنوان «اراده» یاد می‌کند و عقیده دارد که جبر طبیعت نمود آن است که در داستان‌های ناتورالیستی چوبک با بلایای طبیعی یا رفتارهای خشن طبیعت توصیف شده است. بر مبنای ناتورالیسم جبر طبیعی، خود عاملی برای به زنجیر کشاندن افراد در داستان‌های ناتورالیستی است که با نگاهی شوپنهاوری در داستان‌های ناتورالیستی چوبک خود را در باران‌های مرگبار و یا طوفان و زلزله‌های پی در پی تنها برای به‌رنج انداختن آن‌ها پدیدار کرده است که تکرار این ایماژها آن‌ها را تا حدّ یک خوشه تصویری ارتقا داده است.

«باران» و صدای هولناک «رعد» یکی از مهم‌ترین عناصر تصویری تکرارشونده در داستان‌های چوبک برای فضاسازی است و در مجموع ۴۱ ایماژ را به خود اختصاص داده است؛ اما، با توجه به آرای شوپنهاور، کارکرد مهم این ایماژ، نمایش اسارت اراده از طریق جبر طبیعت و محیط بر زندگی شخصیت‌های داستان است. چنان‌که در چرا دریا طوفانی شده بود، نمونه‌هایی از این نوع نگاه دیده می‌شود:

«دانه‌های باران مانند ساچمه‌های چهارپاره تو باتلاق می‌رفت و گم می‌شد.» (چوبک، ۱۳۵۲:

۱۲)

«باران» نمادی از جبر طبیعی در نظر گرفته شده است که گویی با جبر خود به افراد سیلی می‌زند:

«صدای رعد مثل چک تو گوش آدم می‌خورد.» (همان: ۵۷)

«شبا و روزا بهم چسبیده. اینتده بارون میاد که ای یه نصبه سقف و طویله هم می‌خواد رو سرم

برمه راحت شم.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۹۱)

«صدای ریزش شلاق کش و چسبیده چکه‌های باران روی شاخه‌های کاج و برگ‌های خشک

چنار مثل صدای چراغ پریموس کشیده و منگ بود.» (چوبک، ۱۳۵۴: ۱۳۵)

«رشته‌های کلفت و پیوسته باران مانند سیم‌های پولادین اریب از آسمان به زمین کشیده شده

بود.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۲۱)

«رگبار تندتر شده بود. رگه‌هایش مانند ترکه می‌سوزاند.» (همان: ۳۰)

«صدای رعد مثل چک تو گوش آدم می‌خورد.» (همان: ۵۷)

«رعد چنان تو دل خالی کن بود که گویی زیر گوش آدم می‌ترکید.» (همان: ۳۱)

«هیچ وقت آفتاب درنیومده که بدونم. همش بارون، همش بارون.» (چوبک، ۱۳۴۶: ۹۰)

«زلزله» در رمان سنگ صبور نیز نمود دیگری از جبر طبیعی است. با نگاهی شوپنهاوری به این خوشه تصویری، باید گفت که زلزله، همان شرّ طبیعت است که شخصیت‌های ضعیف و مفلوک را به کام مرگ فرو می‌برد و نابودشان می‌کند و این نکته نمایانگر جبر زیست‌محیطی در قالب رفتار ستیزه-جوی طبیعت با انسان است و در این رمان ۳۲ بار تکرار شده است:

«تا دنیا دنیا بوده زلزله هم بوده؛ هیچ و ختم تمومی نداره. عقده دل زمین باین زودیا خالی نمیشه تموم نشدنی.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۹)

«حالا دیگه عوض همه چی زلزله میاد. همش ترس و دلهره. هی زلزله هی زلزله.» (همان)

«گاوه خشن شده زمین رو این شاخ اون شاخ می‌کنه نکنه یه‌هو زمین از رو شاخش بیفته اون وقت دیگه حساب همه پاکه.» (همان)

«راسی اگه زمین دهن واز کنه و شهر رو درسّه قورت بده کیه که بتونه نگاه چپ بش بکنه؟» (همان: ۱۰)

«فکرش رو بکن آدم سُر و مُر و گنده نشسته باشه نفس بکشه و هزار امید و آرزو داشته باشه، یه‌هو سقف رو سر آدم برُمبه یا زمین دهن واز کنه و آدمو دُرسّه قورت بده.» (همان: ۱۷)

«دریا و آسمان پر التهاب»، از ایماژهای طبیعت در داستان چرا دریا طوفانی شده بود که ۲۳ بار خشمناک و تاریک وصف شده‌اند و فضای هوا را غیرقابل تنفس کرده‌اند؛ به گونه‌ای که تصور می‌شود به جای هوا «جیوه» در اطراف جریان دارد:

«غرغر دریا و آسمان هوا را مانند جیوه سنگین کرده بود.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۵۰)

«صدای رمبیدن موج‌ها با غرّش تندر یکی شده بود. هنوز یک غرّش فرو ننشسته بود که تندر تازه‌ای از آسمان مثل قارچ جوانه می‌زد مثل این که حلب نفتی خالی به زمین می‌بارید.» (همان، ۱۳۵۷: ۵۵)

«توفان دل و روده دریا را زیر و رو کرده بود. موج‌های گنده پُر کف مانند کوه از دریا برمی‌خواست و به دیوار بلند ساحل می‌خورد و تو خیابان ولو می‌شد.» (همان: ۳۹)

«موج‌های سنگین قیرآلود به بدنه ساحل می‌خورد و برمی‌گشت تو دریا و پف نم‌های آن تو ساحل می‌پاشید و صدای خراب شدن موج‌های منگ کتنده بود و دل هوا به هم می‌خورد و دل دریا آشوب می‌کرد و آسمان داشت بالا می‌آورد و موج‌ها رو هم سوار سوار می‌شدند.» (همان: ۵۷)

«شاه‌موج سنگین از دریا به خیابان ریخت و رگبار تند آن در و شیشه‌های پنجره را لرزاند؛ مثل این که کسی داشت آن‌ها را از جا می‌کند که بیاید توی اتاق.» (همان: ۵۶)

۳-۲. انسان، عروسکی در میانه دو جبر

یکی از مهم‌ترین ایماژها در داستان‌های چوبک، «عروسک» است که یک خوشه تصویری است. مانند شدن انسان به عروسک‌های گلی یا مومی یا مجسمه‌هایی که در بدترین حالت خود ساخته شده‌اند، بیانگر پیوند عمیق زبان تصویری چوبک با سبک ناتورالیستی اوست که شخصیت‌ها را فاقد هرگونه توانایی برای تغییر سرنوشت خود دانسته است که ۵۷ بار تکرار شده است و در مجموع به همراه بن‌مایه‌های میل و غریزه و اعتیاد، با ۱۸۷ ایماژ بیش‌ترین بسامد را دارد. با نگاهی دیگر، از منظر شوپنهاور، محرک‌هایی وجود دارد که اراده انسان را تحت سیطره خود می‌گیرند. «خودخواهی»، محرکی است که ظلم اجتماعی از آن ناشی می‌شود؛ بدین ترتیب در ظلم اجتماعی، گفتمان‌های قدرت برای تأیید اراده خود، اراده‌های دیگران را به بندگی می‌گیرند و آن‌ها را به حاشیه می‌رانند و این چنین است که جبر اجتماعی را برای دیگران رقم می‌زنند. نتیجه این وضعیت انسان را تبدیل به عروسکی خیمه‌شب‌بازی می‌نماید که نخ‌های محرک‌ها، او را هرگونه که بخواهند به حرکت در می‌آورند؛ چنان‌که شوپنهاور درباره انسان‌ها می‌گوید: «عروسک‌هایی که از درون کوک می‌شوند این کوک، همان اراده است و انگیزه‌ها فقط جهت این حرکات را مشخص می‌کنند. اراده همان طنابی است که در بالای نمایش خیمه‌شب‌بازی دنیای انسان‌ها کشیده شده و عروسک‌ها توسط نخ‌های نامرئی از آن آویزان می‌شوند حال آن‌که به ظاهر توسط زمین زیر پای‌شان نگه داشته می‌شوند.» (شوپنهاور، ۱۴۰۰: ۸۲۵)

«سیاه مانند عروسک مومی که واکنش زده باشند، چهره فرسوده رنجبرده‌اش را کنار منقل وافور و بطر عرق چرت می‌زد...» (چوبک، ۱۳۵۲: ۱۰)

«بینش را گویی با گل ساخته بودند و هر دم می‌خواست بیفته جلوش تو آتش.» (همان: ۱۱)

«از بالای قلیزبند چشمانش مانند مهره‌های شیشه‌ای برق می‌زد.» (همان: ۱۷)

«این دختر زبون بسه مئه عروسک آبنوس بود. مئه پروونه دورم می‌گشت.» (همان: ۱۳)

در جامعه‌ای که چوبک می‌زیست، زن به گفته دلوز، «اقلیت به حساب می‌آمد.» (کولبروک^۱، ۱۳۹۸: ۱۶۸) بنابراین بی‌دلیل نیست که زنان به عروسک تشبیه شوند.

«الهی مرده شور صورتم بشوره که مئه عروسک رو خشت می‌مونه.» (چوبک، ۱۳۴۶: ۲۱۸)

بلقیس در رمان سنگ صبور نقص چهره‌اش را دلیلی برای نداشتن زندگی خوب که داشتن یک شوهر برای ارضای نیازهای جسمی اوست می‌داند.

«صورتش حالت نقاشی خشن و زمختی را داشت که نقاش از رو دل‌سیری طرحش را ریخته بود و هنوز خودش نمی‌دانست چه از آب درخواهد آمد.» (همان: ۴۱)

«صورت و رچروکیده لوطی‌اش مانند مجسمه آهکی که روش آب ریخته باشند، از هم وا رفته بود.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۹۰)

عنوان مجموعه داستان‌های خیمه‌شب‌بازی نمادی از انسانی فاقد هرگونه اراده در نمایش زندگی است؛ به عبارتی زندگی همان نمایش خیمه‌شب‌بازی است. لایه ژرف عنوان در معنای ثانویه دریافت می‌شود.

یکی از اصول مهم داستان‌نویسی در مکتب ناتورالیسم، توجه به غریزه و امیال جنسی شخصیت‌های داستان است. شوپنهاور رانۀ جنسی را فریب اراده حیات برای بقا و می‌داند و چون امیال هرگز به معنای واقعی ارضا نمی‌شوند، سبب «رنج» آدمی می‌شود. میل و غریزه در داستان‌های چوبک با ۶۲ ایماژ مانند زنجیری نامرئی شخصیت‌ها را به دنبال خود می‌کشاند.

«میل سوزنده‌ای به دود وادارش کرد که وافور را از کنار اجاق خاموش بردارد.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۹۱)

«او به هیچ چیز جز به احتیاجات خودش پایبند نبود. حتی آن‌ها هم موقتی بود؛ و چون هریک از آن‌ها رفع می‌شد به نظرش لوس و احمقانه می‌آمد. اما باز در موقع خود بنده آن‌ها بود.» (چوبک، ۱۳۵۴)

«گاه می‌شد که تشنّجات شدید عصبی به او دست می‌داد. می‌دانید، وقتی که احتیاج را در

خودش حس می‌کرد خواه ناخواه متوجه اطرافانش می‌شد.» (همان: ۱۷)

«مراد از زور بی‌کیفی مثل چوب خشک شده بود. این کیف از تمام احتیاجات و خوشی‌های او

سر بود.» (همان)

«اعتیاد» در بیش‌تر شخصیت‌ها در سه اثر مور پژوهش به مواد مخدر و متعلّقات آن به دلیل

ناتورالیستی بودن سبک چوبک و کنشی در برابر محرّک میل‌ورزی آن‌هاست؛ بنابراین، به گونه‌ای

وابسته به بن‌مایه تصویری «میل و غریزه» است که به‌ویژه در دو مجموعه داستان *انتری که لوطیش مرده*

بود و *خیمه‌شب‌بازی*، با ۶۸ بار تکرار نمود بیش‌تری دارد.

«شش ماه زمین گیر بودم. اگر این تریاک نبود من تا حالا هفت کفن پوسونده بودم. هیچی

واسیه پادرد از این بهتر نیس. لامصب دواي هر درديه مگه دواي خودش.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۱۳)

«باز میل شدیدی بکشیدن وافور در خود دید. او یکپارچه خواهش شده بود.» (همان، ۱۳۵۴:

۳۰)

«عطرش بوی تریاک کباب شده‌ای که با تنبور قاطی شده باشد می‌داد. حس کرد مثل این است

که یک پک قدیمی به وافور زده. کله‌اش داغ شد و دردم میل شدیدی درش بیدار شد. میلی

که معلوم نبود از کجا آمده و چه می‌خواهد.» (همان: ۳۰)

«کیف تریاک اراده‌اش را ازش می‌گرفت و ته مانده خاطراتش را خواب می‌کرد.» (همان:

۱۱۷)

«برای فراموشی سودابه دست به دامن تریاک و عرق شد هر دوی آن‌ها برایش سم بودند ولی

او را مشغول می‌کرد.» (همان، ۱۱۹)

«اول به فکر راسو و بعد به امید و دلخوشی تریاک چشمانش را باز کرد.» (مردی در قفس: ۹۳)

«وقتی که وافور را به زمین می‌گذاشت لم می‌داد بدنش از بی‌حسی مثل آن بود که سال‌ها زیر

فشار سنگ مانده بود و قدرت حرکت نداشت. گاه می‌شد به قدری تریاک می‌کشید که تمام

روز بی‌هوش مثل مرده تو شاه‌نشین ارسی می‌افتاد.» (همان: ۱۲۵)

در داستان‌های ناتورالیستی چوبک، استثمار انسان توسط طبیعت و اجتماع پیوند ناگسستنی دارد. از منظر شوپنهاور، شباهت جبر طبیعت و اجتماع مبتنی بر این همانی اراده در انسان و طبیعت است. ریشه اصلی اسارت‌های اجتماعی «خودخواهی» است. در داستان‌های ناتورالیستی چوبک معمولاً دربارهٔ زنان و اقشار آسیب‌پذیرتر بیش‌تر نمود می‌یابد که مورد استثمار قدرت دیگری قرار گرفته‌اند و ۷۲ بار به اشکال متفاوت در هر سه اثر نمود می‌یابد.

«دست بالای سرشان می‌چرخید و مثل آهن‌ربای نیرومندی آن‌ها را چون براده آهن می‌لرزاند. دست همه‌جا می‌گشت و از بیرون چشمی چون «رادار» آن را راهنمایی می‌کند تا سرانجام بیخ بال جوجهٔ ریقونه‌ای را چسبید و آن را از میان بلند کرد.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۶۳)

«وختی که می‌خواس با مرجون حساب کتاب‌شو صاف کنه این زیور رو کشید رو حسابش و فروختش به مرجون پنجاه تومن.» (همان: ۳۰)

«زیور تو دست میرآقا انگشترپا شد و واسیه خودش می‌پلکید بعد دس به دس گشت.» (همان: ۲۹)

«زن برای تمتع است، مثل گوسفندی که سر می‌بری گوشتش را می‌خوری؛ زن هم برای تمتع است.» (همان: ۱۸۸)

انکار اراده زنان با سوءاستفاده‌های مختلف به دلایلی مانند فقر می‌تواند از مصادیق ظلم و خودخواهی باشد.

«جلو خودش نگاه می‌کرد و شبیح آدم‌ها و تبردارانی که درخت‌ها را می‌برند و می‌پایید. آدم‌ها برایش حالت لولو داشتند. ازشان بیزار بود. ازشان می‌ترسید.» (همان: ۱۰۰)

«آدم‌هایی سایه‌وار پای دودها در کند و کاو بودند و تبردارها نزدیک می‌شدند و تیغه تبرشان تو خورشید می‌درخشید و بلند بلند می‌خندیدند.» (همان: ۱۱۱)

«قفس» و «زن‌جیر» دو ایماژ نمادین در داستان‌های ناتورالیستی چوبک هستند که عنوان داستان قفس، خود استعاره از همان جبر اجتماعی است که ناتورالیست‌ها بر آن تأکید دارند و تمثیلی از جبر اجتماعی از سوی ظالمانی است که ضعیف‌تر از خود را به اسارت کشانده‌اند. هم‌چنین «قفس» در عنوان داستان مردی در قفس نیز استعاره از اسارت است و با ۱۳ ایماژ در آن و داستان قفس نمود می‌-

یابد. «زنجیر» نیز در مجموعه داستان/نثری که لوطیش مرده بود و مجموعه داستان خیمه شب بازی در مجموع ۲۸ بار نمود دارد و نماد اسارت از سوی قدرت در جامعه است که سبب می شود انسان ها برده- وار به چنگ استثمار در بیایند که به ویژه در داستان/نثری که لوطیش مرده بود، بیانگر همین نکته است.

«فقط قفس های خالی آن ها که از چنگک آویزان بودند مثل جسد مردگان به دار آویخته ای که تازه جان شان در رفته باشد تکان می خورد.» (چوبک، ۱۳۵۴: ۹۹)

«دیوار قفس سخت بود. آن ها کنجکاو و ترسان و چشم به راه و ناتوان به جهش خون هم قفسان که اکنون آزاد شده بودند نگاه می کردند.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۶۴)

«رهایی نبود. جای زیست و گریز نبود. آن ها با یک محکومیت دست جمعی در سردی و بیگانگی و تنهایی و سرگستگی و چشم به راهی برای خودشان می پلکیدند.» (همان: ۶۲)

«زنجیری داشت که سرش به دست کس دیگر بود و هر جا که زنجیردار می خواست می کشیدش. هیچ دست خودش نبود تمام عمرش کشیده شده بود.» (همان: ۸۱)

«زنجیر تا خودش را شناخته بود مانند کفچه ماری دور او چنبره زده بود. هم او را کشیده بود و هم راه فرار را بر او بسته بود.» (همان)

«تا خودش را دیده بود این بارگران به گردشش بود. مانند یکی از اعضای تنش بود. آن را خوب می شناخت و مانند لوطیش و همه چیز دیگر ازش بیزار بود اما می دانست که با اعضای تنش فرق دارد. از آن ها سخت تر بود.» (همان: ۸۳)

«او در دایره ای چرخ می خورد که نمی دانست از کجای محیطش شروع کرده چندبار از جایگاه شروع گذشته. همیشه سر جای خودش و در یک نقطه درجا می زد.» (همان: ۱۰۷)

«میمون ماده ها را از دور می دید که آن ها هم زنجیر گردن شان بود و لوطی های شان آن ها را می کشیدند و تا می خواستند به هم نزدیک شوند خیزران بالای سرشان به چرخش در می آمد.» (همان: ۱۰۳)

«لوطی ها» نماد صاحبان قدرت هستند که آن ها را به تملک خود درآورده اند. این میمون ها را می توان نماد از روسپانی دانست که در داستان های دیگر چوبک توصیف شده اند؛ مانند زیور، گوهر یا روسپانی که در داستان زیر چراغ قرمز توصیف شده اند. لوطی های شان را نیز می توان نمادی از سوء- استفاده گرانی دانست که در دیگر داستان های چوبک آورده شده اند؛ مانند مرجان در داستان چرا دریا

طوفانی شده بود یا صاحب روسپی‌خانه در داستان زیرچراغ قرمز و یا شیخ محمود که در رمان سنگ-صبور گوهر را دستمایه خودخواهی‌های خودش می‌کند.

۳-۴. مرگ

در داستان‌های ناتورالیستی چوبک، همه چیز بوی مرگ می‌دهد؛ از طبیعتی که به جای زیبا و دلکش بودن، آشفته و آسیب‌رسان است و بلایای طبیعی از هر سو گریبان انسان‌ها را می‌گیرد تا ستمگران جامعه‌ای که دیگران را در جهت منافع خویش به کار می‌گیرند و این ایماژ ۸۸ بار در هر سه اثر تکرار شده است. در جهان‌بینی بدبینانه شوپنهاور نیز جهان رقت‌انگیز و مملو از رنج‌های بی‌پایان است؛ به عبارتی، انسان‌ها عروسک‌های نمایش خیمه‌شب‌بازی زندگی هستند که نه تنها به دلیل وضعیت جبری، بلکه به دلیل اراده‌ورزی‌های شدید، ناکام مانده و این ناکامی سبب می‌شود مرگ را بیش از پیش در خود احساس کنند و آن را بر زندگی اجباری خویش ترجیح دهند.

«هر کی از این قبرستون بره راحت میشه مرگ برا ما شربته.» (چوبک، ۱۳۵۴: ۴۵)

«کاشکی خدا مرگم می‌داد راحت می‌شدم مرگ مونم دست خودمون نیس.» (همان: ۶۷)

«این آخرین پرده غم انگیز زندگی بود که هم‌چنان در حال دهن کجی بالا مانده بود و

بازیکنانش بی‌جان و بی‌پیرایه در جای خود خشک‌شان زده بود.» (چوبک، ۱۳۵۴)

«آخرین پرده غم‌انگیز زندگی»، لحظه جان‌دادن و مرگ است؛ به عبارتی، زندگی «نمایش خیمه‌شب-بازی» است که بازیگرانش عروسک‌هایی فاقد اختیار و در بند اراده کور هستند.

«در بیرون کاردی تیز و کهن برگلوی جوجه مالیده شد و خونس را بیرون جهاندا. آن‌ها

کنجکاو و ترسان و چشم به راه و ناتوان به جهش خون هم قفسان که اکنون آزاد شده بودند

نگاه می‌کردند.» (چوبک، ۱۳۵۲: ۶۴)

«همه منتظر و چشم به راه بودند. گرد مرگ در قفس پاشیده شده بود.» (همان: ۶۴)

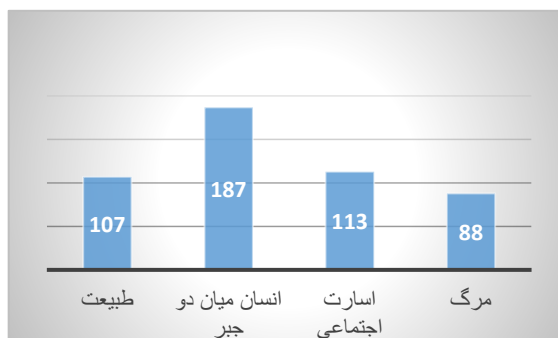
«آیا واقعا آدم ناقص‌الخلقه بیش‌تر به‌مرده‌ها نزدیک نیس تا بزنده‌ها؟ من نیمه مرگ را رفته‌ام و

نیمه دیگرم باقی‌مانده.» (همان، ۱۳۵۴: ۱۳۲)

«از در و دیوار این خونه مرگ می‌باره.» (همان، ۱۳۵۲: ۱۸)

«قابلیت لباس‌های تن مرده پس از صاحب خود، به مراتب بیش‌تر از مشتی گوشت و خون گندیده صاحبش بود. گوشت و خونی که دوام و ارزش آن در این دنیا از پر کاهی کمتر است» (همان، ۱۳۵۴: ۱۴۹)

با توجه به نمودار پیش رو در میان چهار عنوان موضوعی بیان شده، بیش‌ترین بسامد مربوط دسته انسان، عروسی در میانه دو جبر (طبیعت و اسارت‌های اجتماعی) است.

نمودار ۱. مقایسه بسامد چهار عنوان موضوعی ناتورالیستی چوبک

بسامد بالای این عنوان بیانگر جلوه عمیق نگرش ناتورالیستی چوبک است؛ چرا که انسان در الگوهای ناتورالیستی او فاقد اراده، اغلب دچار اعتیاد و در بند غرایز خویش است و اصلی‌ترین عنصر در نگرش ناتورالیستی اوست. شوپنهاور نیز انسان را عروسی می‌داند که در بند محرک‌هاست و در اجتماع نیز اراده‌اش انکار و به او ظلم می‌شود و ناکام می‌ماند.

۴. نتیجه‌گیری

در نگرش ناتورالیستی چوبک بر پایه اندیشه جبر محیطی و اجتماعی از انسان، عروسی ساخته شده است که همان نقشی را در این نمایش خیمه‌شب‌بازی ایفا می‌کند که از پیش برایش رقم‌خورده است و پس از رنج‌های فراوان، سرنوشت او به مرگ منتهی می‌شود و این چنین است که تصویر مرگ به اشکال مختلف در داستان‌های چوبک پدیدار می‌شود. موازی با این نگرش جبری، از منظر شوپنهاور، در تمام نیروها و صور طبیعت، اراده واحد یا نیروی کوری وجود دارد که خود را به صورت تصوّر آشکار می‌کند که در قوانین جبری جلوه‌گر می‌شود. پس جبر طبیعت با تکرار نمادین «باران»‌های سهمناک، «دریای طوفانی» و «زلزله»‌های مرگبار در داستان‌های ناتورالیستی چوبک را می‌توان جلوه‌ای از آن دانست. انسان خودستیزی اراده را با وضوح و هولناک در ظلم و انقیاد افراد ضعیف‌تر خود را نمایان می‌سازد که اسارت‌های اجتماعی و زندگی‌های نافرجامی که شخصیت‌های آن مورد بهره‌وری

و ظلم قرار گرفته‌اند و گویی همواره زنجیری به گردن دارند و در قفس محبوس‌اند را سبب می‌شود. این شباهت میان کنش‌های طبیعت و انسان مبتنی بر این همانی اراده در انسان و طبیعت است. انسان همانند عروسکی در میان این دو جبر و اغلب در سیطرهٔ محرک نیروی غریزه و اعتیاد است و امیالش به سبب تعارض میان خواست انسان و اراده ناکام می‌مانند. شدت اراده‌ورزی که فریب ارادهٔ حیات است، موجب رنج می‌شود تا جایی که مرگ تنها راه رهایی می‌شود. می‌توان پیوند اندیشه‌های شوپنهاور و نگره‌هایی را که در بن‌مایه‌های داستان‌های ناتورالیستی چوبک وجود دارد، به خوبی ملاحظه کرد؛ هرچند نمی‌توان به درستی اثبات کرد که این نویسنده مستقیم یا غیرمستقیم از این فیلسوف تأثیر پذیرفته باشد.

کتابنامه

- براهنی، رضا. (۱۳۶۸) قصه‌نویسی. چاپ چهارم، تهران: البرز.
- جانوی، کریستوفر. (۱۳۹۵) راهنمای شوپنهاور، ترجمه رضا ولی‌یاری، چاپ اول. تهران: مرکز.
- چوبک، صادق. (۱۳۵۴) خیمه‌شب‌بازی، چاپ پنجم، تهران: جاویدان.
- چوبک، صادق. (۱۳۵۲) اتتری که لوطیش مرده بود، چاپ چهارم، تهران: جاویدان.
- چوبک، صادق. (۱۳۵۲) سنگ صبور، چاپ سوم، تهران: جاویدان.
- سید حسینی، رضا. (۱۳۸۷) مکتب‌های ادبی، جلد اول. چاپ پانزدهم، تهران: نگاه.
- حلاجی، عباس علی؛ تقوی، محمد. (۱۳۹۹) متن‌پژوهی ادبی داستان‌های صادق چوبک با رویکرد به کاربرد عناصر تکراری موتیف انسان و جهان، ۹ (۲)، ۵۵-۷۱.
- خورسندی شیرغان، مصطفی، بهنام‌فر، محمد. (۱۳۹۱) رویکرد تطبیقی-تحلیلی ملال و گریز از آن در اندیشه سنایی و شوپنهاور، ادبیات عرفانی، ۴ (۷)، ۴۷-۷۲.
- دستغیب، عبدالعلی. (۱۳۵۳) نقد آثار صادق چوبک، تهران: پازند.
- دهباشی، علی. (۱۳۸۰) یاد صادق چوبک، تهران: ثالث.
- رمضانلو، زهرا. (۱۳۹۰) پایان‌نامه بررسی مقایسه‌ای نظرات خیام و شوپنهاور در باب معنای زندگی، کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- شوپنهاور، آرتور. (۱۴۰۰) جهان هم‌چون اراده و تصور، ترجمه رضا ولی‌یاری، چاپ چهاردهم، تهران: مرکز.
- شیری، قهرمان. (۱۳۹۴) مکتب‌های داستان‌نویسی، چاپ دوم، تهران: چشمه.
- فورست، لیلیان؛ اسکرین، پیت. (۱۳۹۹) ناتورالیسم، ترجمه حسن افشار، چاپ پنجم: مرکز.

- کلبروک، کالر. (۱۳۸۷) ژیل دلوز، ترجمه رضا سیروان، چاپ اول، تهران: مرکز.
- گاردینر، پاتریک. (۱۳۹۳) شوپنهاور، ترجمه رضا ولی یاری، چاپ اول، تهران: مرکز.
- میرجلیلی مهنا، مونا، حسینی، ابوالقاسم. (۱۳۹۷) مقایسه میان رویکرد شوپنهاور و مولانا در باب رهایی از درد و رنج، *الهیات هنر*، ۶(۱۲)، ۷۳-۹۴.
- میرعابدینی، حسن. (۱۳۹۹) *صدسال داستان نویسی در ایران*، ۲جلد. چاپ ششم، تهران: چشمه.
- مگی، برایان. (۱۳۹۹) *فلسفه شوپنهاور*، ترجمه رضا ولی یاری، چاپ پنجم، تهران: مرکز.
- یانگ، جولیان. (۱۳۹۹) *شوپنهاور*، ترجمه حسن امیری آراء، چاپ سوم، تهران: ققنوس.

References

- Barahani, R. (1989). *Fiction Writing*. 4th edition, Tehran: Alborz Publications. (In Persian).
- Colebrook, K. (2008). *Gilles Deleuze*. Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Chubak, S. (1973). *Antari ke loutiash morde bood*. 4th edition. Tehran: Javidan Publications. (In Persian).
- Chubak, S. (1967). *Sange saboor*. 3rd edition. Tehran: Javidan Publications. (In Persian).
- Chubak, S. (1975). *Kheime Shabbazi*. 5th edition. Tehran: Javidan Publications. (In Persian).
- Dastgheyb, A. (1974). *Chubak*. Tehran: Pazand Publications. (In Persian).
- Dehbashi, A. (2001). *Memory of Sadegh Chubak*. Tehran: Sales Publications. (In Persian).
- Gardiner, P. (2014). *Schopenhauer*. Translated by; Reza Valiyari. Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Hallaji, A.A, Taghavi, M. (2020). *Literary Textual Study of Sadegh Chubak's Stories with an Approach to the Use of Repetitive Elements of Human and World Motifs. Journal of Research in Narrative Literature*, Razi University, 9 (2), 55-71. (In Persian).
- Hoseini, R. (2008). *Literary schools*. 15th edition. Tehran: Negah Publications. (In Persian).
- Janaway, CH. (2016). *Shopenhauer*. Translated by; Reza Valiyari. Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Ramezanloo, Z. (2011). *Comparative and critical Analysis of Khayyam and Schopenhauer idesas about the meaning of life*. Master of Arts Thesis. Allameh Tabatai University. (In Persian).
- Schopenhauer, A. (2021). *World as will and Representation*. Translated by; Reza Valiyari. 14th edition. Tehran: Markaz Publications. (In Persian).

- Shirghan, M, Behnamfar, M. (2012). *A Contrastive Analytical Approach to the Concept of Boredom and Escaping it in Sanai and Schopenhauer*. Journal of Adabiat-e Erfani Al Zahra University, 4(7), 48-72. (In Persian).
- Shiri, GH. (2015). *Narrating Schools*. 2nd edition. Tehran: Cheshmeh Publications. (In Persian).
- Magee, B. (2019). *The Philosophy of Schopenhauer*. Translated by; Reza Valiyari. 5th edition. Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Mirabedini.H. (2019). *Narrating in 100 years in Iran*. 6th edition. Tehran: Cheshmeh Publications. (In Persian).
- Mirjalili, M, Hoseini, A. (2018). *Comparison between Schopenhauer and Molana's Arouch about release from pain and suffering*. Elahiat Honar's Journal. 6(12), 72-94. (In Persian).
- Furst, L, Skrine, P. (2019). *Naturalism*. Translated by; Hasan Afshar. Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Young. J. (2019). *Schopenhauer*. Translated by; Hasan Amiri Ara. Tehran: Qoqnoos Publications. (In Persian).

